

Мониторинг на книжевна
критика

Профил на земја:
Република Северна
Македонија

*ШЕСТ МЕСЕЦИ
КНИЖЕВНА
КРИТИКА*

Мања Величковска, Марија Гегоска,
Мартина Јанеска, Викторија Блажеска,
Фросина Крушкарговска,
Марта Стефановска, Ајнур Касо

Мониторинг на книжевна критика

ШЕСТ МЕСЕЦИ КНИЖЕВНА КРИТИКА

Ова истражување е дел од регионалниот проект „Бунтовните критичарки истражуваат: авторките и критичарките - присутни или не?“, кој е целосно заснован врз солидарна и волонтерска работа и е независно спроведен, за да се направи увид на книжевната сцена од феминистичка перспектива.

ШЕСТ МЕСЕЦИ КНИЖЕВНА КРИТИКА

Мониторингот на книжевната критика во Република Северна Македонија, кој траеше од јуни 2018 година до почетокот на новата година е скромен, но особено значаен увид и придонес за книжевната критика на национално, како и на регионално ниво. Создавајќи ја конечната листа на медиуми, нашиот тим составен од млади книжевни критичарки, теоретичарки, професорки и преведувачки, се соочи со тешкотии поради нередовното печатење и објавување на книжевна критика, како и малиот број на медиуми кои објавуваат текстови поврзани со книжевноста и уметноста воопшто.

Во последниот список во најголем број влегоа онлајн порталите, еден дигитализиран дневен весник, неколку електронски списанија, два печатени магазини за култура, една книга, два зборници и два поткасти, односно радио емисии. Изборот на текстови беше дополнително ограничен штом како критериуми ги поставивме редовноста на објавување на книжевна критика, како и достапноста за пошироката публика до неа. Популарноста, култниот карактер или препознатливоста исто така играа улога во донесувањето на конечната одлука.

Меѓутоа, првичниот број на наведени медиуми на почетокот од нашето истражување драстично се намали по откритието дека многу од изворите кои со децении објавувале книжевни осврти и рецензии и неколкумина кои се наоѓаа на почетокот од своето присуство во световите од културата – бавно или пак одненадеж запреле со работа и/или публикување на текстови врзани со уметност во целост. Дневните, неделните и месечните печатени весници, како и многу други електронски медиуми беа отфрлени поради незадоволување на главниот фактор – редовноста. Многу од печатените зборници, магазини или антологии исто така не беа земени предвид поради нивната недостапност, што за жал е последица на други надворешни фактори врзани за финансиските аспекти од нивното издавање. Многу од нив честопати се даваат од рака на рака, меѓу познаници, на други промоции на книги и настани во главниот град, а самите може да се првично промовирани во друг дел од земјата.

Пред почетокот на нашето набљудување запишани беа и Фејсбук профилите на одредени критичар(к)и кои редовно објавуваат книжевни осврти на своите виртуелни „сидови“. Сепак, поради неможноста да се познаваат сите луѓе кои потенцијално пишуваат критички осврти на оваа конкретната платформа и јавната достапност до веќе избројаните приватни профили, сите беа исклучени од набљудувачкиот процес.

ЛИСТА НА МЕДИУМИ

ЕЛЕКТРОНСКИ ПОРТАЛИ

1. БЛЕСОК – БЛОГ
2. БЛЕСОК – ЕЛЕКТРОНСКО СПИСАНИЕ
3. БУКБОКС
4. КРИТИКА.МК
5. КРАЈБРЕЖЈЕ НА ДВА СПРОТИВНИ СВЕТА – БЛОГ
6. МЕДУЗА
7. МИРАЖ, БРОЈ 31 – ЕЛЕКТРОНСКО СПИСАНИЕ
8. ОКНО
9. РЕПЕР
10. СЛОВОКУЛТ
11. СЛОБОДЕН ПЕЧАТ – ЕЛЕКТРОНСКА ВЕРЗИЈА
12. IN MEDIAS RES – ЕЛЕКТРОНСКО СПИСАНИЕ на студентите на Филолошкиот факултет
13. THE JOURNAL OF CONTEMPORARY PHILOLOGY (JCP) декември 2018, Vol. 1, No. 2

ПЕЧАТЕНИ ИЗВОРИ

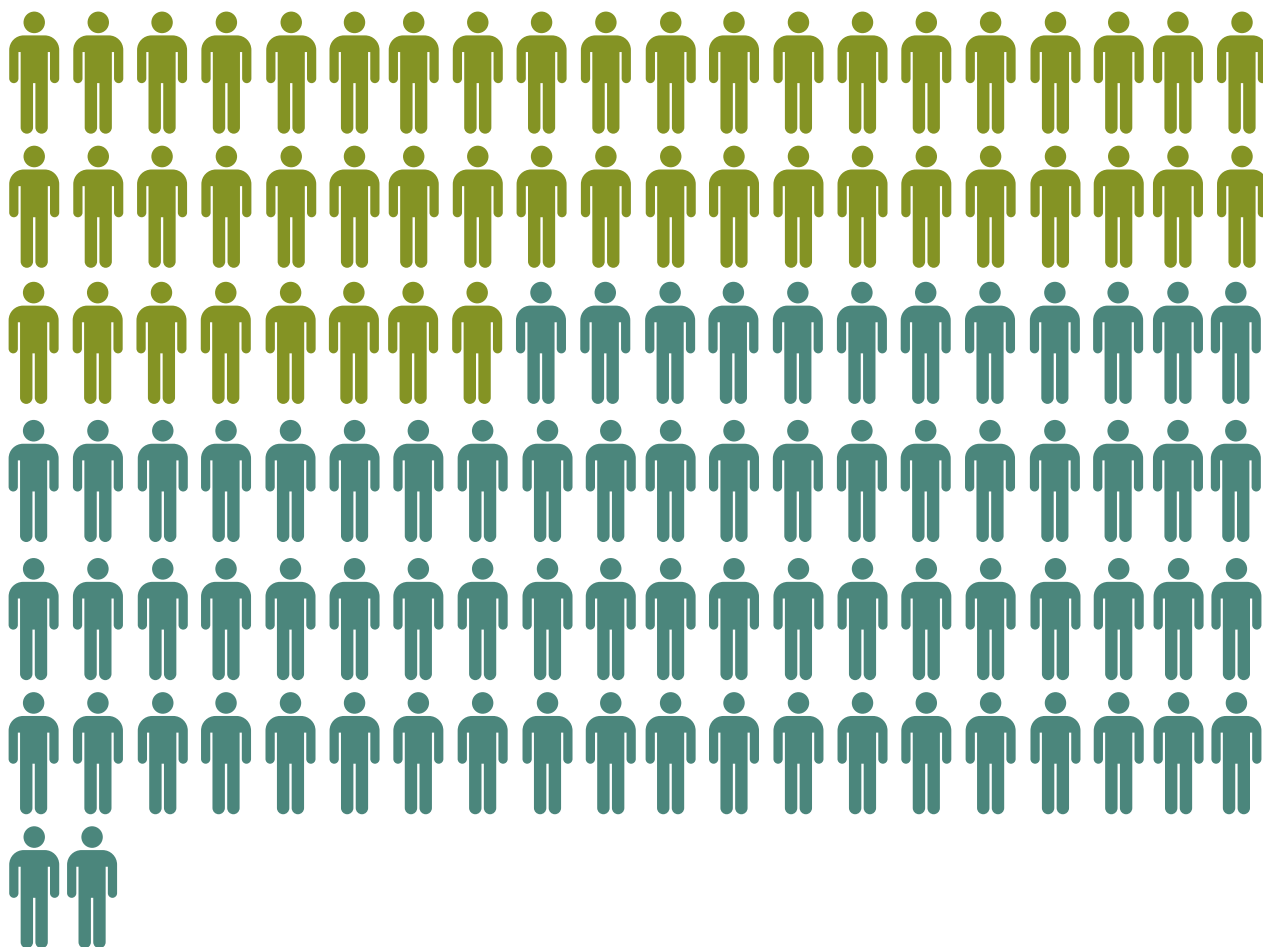
14. ГОДИШЕН ЗБОРНИК на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Книга 43-44, 2017-2018 година
15. КУЛТУРЕН ЖИВОТ LXII јануари – мај 1-2/2018
16. КУЛТУРЕН ЖИВОТ LXII јуни – декември 3-4/2018
17. ПОЕТСКИ (РЕ)ВИЗИИ од Владимир Мартиновски (книга студии, огледи и осврти за поезијата)
18. СОВРЕМЕНОСТ, број 4, 2018 - Списание за литература, култура и уметност

РАДИО ЕМИСИИ

19. ПИЧПРИЧ (на канал 103)
20. ПОЛАРИС (на радио МОФ)

Од општиот попис од целокупната граѓа информации може да се види дека има **62** текстови (критики, есеи и емисии) напишани од страна на жени критичарки и **61** текст (критики, есеи, емисии) напишани од страна на мажи критичари. Заклучно, станува збор за околу триесет жени критичарки и дваесетина мажи критичари. Земајќи предвид дека еден од авторите пишува поголем број на текстови во тековниот период, со тоа што самиот има напишано дури 36 книжевни осврти, не може да се изведе општ заклучок во врска со продуктивноста врз база на родот.

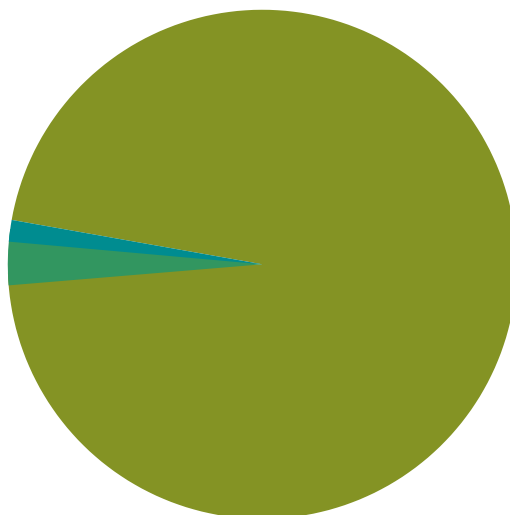
Но, и покрај овој момент, интересно е што постои некаков баланс некаде, макар да е тој изразен и само во бројки. Понатаму, статистиките покажуваат дека 48 од текстовите се посветени на жени авторки, додека дури 74 од текстовите се посветени на мажи автори. Големата разлика по однос на ова прашање овде не произлегува од тоа во чија сопственост е медиумот, но е загрижувачки сооднос од кој треба да се тргне во понатамошно испитување на заедничката тенденција (и кај мажите и кај жените) да се пишува претежно за автори, без разлика на тоа дали се од овде, од регионот или од пошироко.

Паралелно правејќи неформална анкета потребна за едно друго истражување, прашувајќи луѓе од културата да набројат барем три нивни омилени поетеси (или прозаистки) од земјата, некои од нас се соочија со повеќекратен негативен одговор. Прашаните одговорија дека не знаат и немаат читано ниту една наша поетеса (или прозаистка) или пак дека воопшто не читаат поезија. Ова мало истражување зборува за маргинализираноста на раскописите на жените, особено кога станува збор за поезија, олицетворувајќи ја реалната загрозеност на женската поезија. Женското писмо во крајна линија е неформално прогласено за непостоечко, покрај активното и квалитетно творење на веќе втора генерација неправедно игнорирани поетеси. Воочувајќи го овој проблем значајно е да истакнеме дека е нужно посветување на поголемо внимание на присутноста на жените авторки, на чие актуелизирање треба да се гледа како на задача за доделување на моќта на зборот која тие ја заслужуваат.

Уште еден проблем на национално ниво е недостатокот на негативна, објективна или сугестивна критика. Критичарите скоро никогаш не ги потенцираат недостатоците во книжевните дела, што е забележливо онаму каде што има сериозни пропусти во дела на веќе признаени автор/ки кои не смеат во ниту еден случај да си дозволат одредени сижејни, стилски и јазични пропусти. Најчесто критиките имаат промотивен карактер или длабински ги анализираат дадените дела, без притоа да остават коментари за подобрување кај авторите. Секако, овој тип на книжевни критики се во поголемиот број случаи насочени кон дела кои им се допаднале на критичарите, па затоа тие и пишуваат за нив. Од друга страна, генералното увидување за немање негативна критика е и очекуван резултат поради тоа што сепак станува збор за книжевна критика во мала средина, каде авторите и критичарите се познаници и каде објективната критика може да влијае на самите пријателски односи, што во ниту еден случај, се разбира, не ја оправдува оваа ситуација. Надежно, овој текст ќе помогне во решавањето на токму овој проблем и ќе поттикне практикување на поостра критика со која авторите ќе станат подобри автори, а критичарите подобри критичари во име на општата книжевна благосостојба и творечка атмосфера.

Во однос, пак, на присутноста на есеите и интервјуата во одбраните медиуми, не го бележевме родот на автор(к)ите за кои се пишува штом увидовме дека во повеќето од нив стануваше збор за анализи кои опфаќаа повеќе автор(к)и, цели опуси или беа компаративи анализи и општи книжевни манифести.

негативна: 1
неутрални: 2

ПОЗИТИВНИ:
70

Но, да заокружине. Земајќи ја во обзир географски гледано мала книжевна сцена, бројот на релевантни извори не нè изненади сосема. Она што нè затече неспремни беше конечниот резултат од мониторингот од кој може да се детектираат родовиот небаланс и необјективната критика. Освен тоа, се појави уште еден клучен фактор, односно старосната граница, која гледано од сегашна перспектива, би била значајна да се вклучи во некое идно слично истражување. Нашето видување во врска со ова е дека станува збор за појава на општа неприсутност на младите критичар(к)и на македонската културна сцена. Не знаеме и не може да тврдиме поради што се случува ова. Дали станува збор за непристапност до веќе споменатите медиуми, страв и срам од објавување на книжевна критика или незаинтересираност на младите да пишуваат, за што се сомневаме дека е вистина. Како и да е, генералната присутност на книжевните критичар(к)и кои главно ја пречекоруват својата триесетта или четириесетта година не треба да биде повод за потеря по виновникот, туку поттик за поголем ангажман од страна на веќе признаените имиња од културата да ги мотивираат младите критичар(к)и да бидат активни на ова поле, како и причина плус тие сами да најдат различни креативни решенија да продрат во светот на уметноста како критичар(к)и. Како и да се постапи, треба да се има на ум дека сите се стремиме кон истата цел.

Активни сме и вложуваме енергија за да ја зачуваме и издигнеме професијата (книжевен) критичар до општествениот статус кој го заслужува и за да ги потсетиме оние кои поседуваат средства и моќ дека критичарот не треба да е само почитуван, туку и платен поради поседувањето на своето знаење и авторитет од кое зависи просперитетот на целокупната уметничка заедница.

Во текот на нашите разговори околу мониторингот стана збор и за потребата од критика на книжевниот превод како дел од книжевната критика воопшто. Сметаме дека покрај тоа што во нашата држава многу често се преведува книжевност од странски јазици и со тоа се збогатува фондот на литература достапна на македонски јазик, потребно е критичко око што ќе го процени нејзиниот квалитет. Важно е да се знае по кои критериуми се избира што е вредно да се преведе, кој и колку преведува, како и какви книжевни врски се создаваат меѓу авторите и преведувачите. Некое идно истражување што би додало на нашите сознанија за рецепцијата на книжевноста кај нас би можело да се сосредоточи токму на обемот на продукцијата на преводи и (не)постоењето на филтри во однос на нивниот квалитет. Притоа, би можело да се оствари соработка со плодни македонски книжевни преведувачи, или пак со организации како Здружението на преведувачи на РСМ.

Како практично решение на ниската критичка продуктивност, го предлагаме и отворањето на конкурси за најдобри критики во рамките на веќе постоечките фестивали, манифестации, награди, па дури и промоции на ново издадени и преведени дела, по примерот на нашиот фестивал за европски филм Cinedays, кој има воведено посебна програма за пријавување на филмски критичари кои ќе го проследат фестивалот, ќе пишуваат за филмовите на него и со тоа ќе се натпреваруваат во посена категорија наменета за најдобра филмска критика. Имено, овде станува збор за награден конкурс на кој има солиден одзив и кој веќе прераснува во традиција. Преземајќи ја оваа пракса би постигнале поголема критичка активност и покриеност на домашната книжевност, но и на сите новитети во уметноста.

Во Македонија останува неискористен и потенцијалот на алтернативните платформи. Иако постојат неколку книжевни блогови, блогерите ретко пишуваат книжевна критика и главно споделуваат преводи/адаптациии од статии објавени на англиски, како и препораки за книги со краток опис и мислење, поезија, настани и слично. Со правилен поттик и стратегија платформите како WordPress, YouTube, Instagram и Tumblr може да ја демократизираат книжевната критика внесувајќи млади критичари и читатели на сцената кои така поставени надвор од традиционалните медиуми и тесните книжевни кругови ќе имаат повеќе простор за искрена критика.

Затоа пак, кај нас има една необична појава. Книжевната критика се објавува и во формат на книги и тоа станува сè попопуларна форма на објавување критики овде. Автор(к)ите некогаш не ги објавуваат „со ред“ книжевните критики, како што ги пишуваат, туку чекаат да се соберат за да ги објават заедно. Во друга варијанта тие ги собираат своите критики од различните извори каде биле првично објавени (некогаш во период и од цела декада) и ги реобјавуваат во друг современ контекст. Тоа може да ја објасни критичката суша во одредени периоди, но и огромната продуктивност по лице (како во случајот со авторот кој сам има објавено 36 критички осврти) во даден период. Ова е нетипично за останатите земји во регионот и ни беше дадено до знаење дека е непозната и неискористена пракса.

Дополнително, овде некогаш се печатат критики заедно со новообјавените книги, било да се тие поезија или проза. Рецензијата стои како еден вид „поговор“ во книгата. Имаме и критички поговори во книгите со собрани критики на авторот/авторката, кои зборуваат за методологијата и стилот на изразување на истоимениот/истоимената критичар/ка, така што нашата критичка сцена доживува и едно мета-критичко ниво. За жал, овие книги не влегоа во избраниот период за мониторинг, иако во нив откривме критички текстови без промотивен карактер, што е секако за пофалба.

Конечно, во новата година, по завршувањето на нашиот мониторинг се случија две нешта кои не се директно врзани за книжевната критика, но зборуваат за јавувањето на една пријатна појава по однос на родовите аспекти во книжевноста. Романот „Некој бил тука“ на македонската авторка Николина Андова-Шопова ја доби годинешната литературна награда Роман на годината, а романската поетеса Ана Бландијана е лауреатката и добитничка на „Златниот венец“ на Струшките вечери на поезијата оваа година. И иако изгледа дека овие случувања не се толку значајни во поширок контекст, зборуваат за едно гласно поставување на жените на радарот на критичарите преку двете, ако не и најзначајни манифестации во земјата, кои исто така се надеваме ќе Ве поттикнат читателите и професионалците да обрнете повеќе внимание кога избирате кого читате и за кого пишувате. „Предниот дел од јазикот кренете го кон тврдото непце, а врвот свиткајте го кон долните заби. Страните од јазикот нека ги притиснат горните катници. Пуштете шум! Шшшш.“ (Бушава азбука, „Ш“).

Прелом и лектура: Бунтовни читателки
05/2019.